

שלום עליכם

מתוך "סופרים יהודים"
מיידיש: אריה אהרוני

(דיאלוג)

- שלום עליכם!
- עליכם שלום!
- מניין נוסעים?
- מווארשה.
- מה הגשעפט שלך?
- אני עיתון יהודי.
- מה שְמַכְס?
- "יידישע פאלקסצייטונג". ואתה מניין אתה?
- מניין אני יכול להיות? מיהופך.
- ומה הגעשעפט שלך?
- מה יכול להיות הגעשעפט שלי? אני סופר יהודי.
- מה שְמַכְס?
- שלום עליכם.
- שלום עליכם? אם כן, הלא מגיע לך שלום עליכם.
- עליכם ועל בְּנֵיכֶם.
- אז מה מעשיך עפעס פאני שלום עליכם?
- מה כבר אפשר לעשות? כותבים.
- מה כותבים?
- מה כבר אפשר לכתוב? מה שרואים - כותבים.
- מה יש לך מהכתיבה הזאת שאתה כותב?
- מה כבר יכול להיות? צרות יש, מחוש בטן, כאב לב, ביזיונות, ייסורים, דאגות, צער...
- בסך הכל?
- מה עוד היית רוצה?
- התכוונתי...
- כבוד? לאין שיעור ולאין ערוך! שום סופר בעולם אינו זוכה לכבוד כה רב כסופר יהודי. דבר של מה בכך אצל יהודים, סופר, אדם הכותב?
- אתה מתכוון ברצינות?
- אלא מה, בצחוק? ראה נא מה נעשה ביובלות שלנו. איחולים וגלויות דואר של מעריצים, של חסידים מושבעים וסתם של קוראים מסורים ניתכים מכל קצות העולם: מכתריליבקה, מטונייאָבְקָה, מטְטֶרְבֶּץ, משלוש-סעודות'שוק, מגאלאגאנישוק, ומסְטְרִישֶׁץ - מאין לא? נו, והמכתבים לעיתונות שכותב בעל היובל עצמו! נו, והסעודות, הנשפים, כוסות הברכה - כלבים עושים חיגה מן השפע שנותר! נו, והמלגות ונדבות הצדקה המחולקות בשעת מעשה בארץ-ישראל לטובת הפועלים!... אתה משתעשע לך עם סופר יהודי?

לזה זקן (לבדיחה), שק בתחת, לא מוצא את הידיים והרגליים, נופל מהרגליים, נפל על השכל (הבין), נפל על הראש (השתגע), נפל על רעיון, פעם אחת ולתמיד, זה לא צחוק, התפוצץ מצחוק, יושב על סיכות, כמו אני לא יודע מה, דוחף את האף, מה זה שווה לי (או, זה לא שווה לי), אל תיקח ללב, זה לקח זמן, קבר אותו (גער בו) - - -

ועוד ועוד ועוד, עד כי אפשר כמעט לומר שהננו מדברים יידיש במילים עבריות... לכך, כמובן, יש להוסיף אף כמה מילות יידיש שנכנסו לעברית המדוברת שלנו, שאחדות מהן קיבלו אף הטיה או סיומת עברית:

נבנעך (רבים: נעבנעכים), קוועטש (בנטייה - התקווין), פארטאטש (פרטאצ'י), שוויצער (בנטייה - משוויץ), פארגינען (לפרגן, פירגון וכו'), פעקל (רבים - פקלאות), נודניק (בנטייה - לנדנד, וכן כמובן, שמעטע, בוידעם, עפעס, וכיוצא באלו.

ואפשר כי הדוגמה המאלפת ביותר היא גורלה של המילית העברית "אז" שבמקורה היא הוראת זמן, עבר או עתיד - "והכנעני אז בארץ" (בראשית י"ב, ו') - לימים שעברו, או "אז יזעקו אל ה' ולא יענה אותם" (מיכה ג' ד') - לימים שיבואו. ובאו מחדשי העברית ששפת אמם יידיש, והלבישו על "אז" את ה"איז" היידישאית, במשמעות "ובכן" לערך: "איז ווי פיטל איר זיך?" - "אז איך אתה מרגיש?", "אז מה נשמע?" וכד'.

לבוא אפוא היום ולתרגם לעברית את סיפורי שלום עליכם ללא היידישזמים שקנו שביתה בה, חוששני כי פירושו לעקר יצירה מופלאה זאת מכל סממני החיות שבה, והוא מעשה הנוגד עקרונות את רוח כתיבתו של שלום עליכם, שהיה בעל אוזן פנומנלית, דרוכה וקשובה לכל חידוש לשוני שחל בשפת גיבוריו, חידוש שהוא פועל יוצא של שינוי מקום וזמן שנאכפים עליהם. וראו את מוטל בן פייסי החזן, שבעלותו על הספינה המשיטה את משפחתו לאמריקה, כבר אין הוא אוכל תפוזים אלא "אוראנג'ס" ולא תפוחי אדמה אלא "פֵטִיטֵס". אפשר, כמובן לעשות תרגילים ולהשתעשע. כמה פעמים נזדמן לי לשמוע מוסיקאי מחונן יושב אל הפסנתר, ופלוני מציע לו איזה פומון פופולרי, והאמן מנגן את הפומון בנוסח כך, ובנוסח מוצרט, ובנוסח בטהובן או כל מלחין אחר, כשעשוע של בידור. ואם מישהו יצר המשובה שבו מגרה אותו, יכול הוא בזה האופן להריק את סיפורי שלום עליכם ללשון המקרא, או ללשון חז"ל או לשפה נטולת יידישיזמים, אבל מה למעשה משובה זה ולתרגום אקוויולנטי של יצירה מונומנטלית זאת לעברית?

הננו מציינים עכשיו תשעים שנה למותו של שלום עליכם, כמעט בקול דממה דקה. הקברניטים המופקדים על המורשת התרבותית שלנו, וכלי התקשורת הישראליים, יש להם מן הסתם עיסוקים חשובים יותר, שכן, בכל ניסיונותי להפנות את תשומת לבם לתאריך נכבד זה - איך אמר בשעתו אפרים קישון? - העליתי פורצלאן בידיו... או שמא יש ממה שבמה שאמר לי פעם מורי ורבי דב סדן, כי "יהדות אשכנז עייפה מקיומה"?

- מה עלי לכתוב?
- פליטונים... שאפשר יהיה לצחוק.
- לצחוק? מתחשק לבכות...
- אתה רשאי לך לבכות, ולבד שהעוילים יצחקו. אתה מבין, או לא?
- אני מבין, למה שלא אבין? רצונך שאתחפש לבדחן, לפורים-שפילער, למוקיון, לצרה-צרורה, כדי לשמח את העוילים.

שלום עליכם וטיביה החולב, דוד לבקובסקי

- לא, לא לכך התכוונתי, אני מתכוון...
- לפרנסה? מלוא הפה, ובלבד שיש לו פנאי וביכולתך, בנוסף לכך, להיות מלמד, חנווני, סרסור, שדכן, או סתם כך יהודי מקבל, היכול לחזור על הפתחים לקבץ למען ספרו... אתה משתעשע לך עם סופר יהודי? סופר יהודי הוא אדם מובטח.
- מה פירוש שהוא אדם מובטח?
- הוא מובטח בשני העולמות: בעולם הזה ובעולם הבא; הוא מובטח בלחם ובריאות, באשה ובילדים, בגוף ובנפש...
- דומני, פאני שלום עליכם, שאתה כבר שופך את מרתך, אתה נתקע כבר מי יודע לאן! לא טוב כך. לא נאה לסופר יהודי, הכותב למען העם, שיטפול על יהודים. יהודי מחויב לקבל הכל באהבה ולומר שלוש פעמים ביום...
- גם זו לטובה?
- בוודאי גם זו לטובה! שהרי מה היה אילו חסרת גם זאת? איזה פרצוף היה לנו בין העמים אילו גם את קפוטתנו האחת והיחידה השלכנו מעלינו? וכי יש לנו איזה מלבוש אחר, מחוץ לספרותנו, להיראות בו לפני עולם?
- אולי הצדק איתך.
- מה פירוש אולי? בוודאי! הבה נדבר על משהו יותר שמח.
- מתי יש לך יארצייט?
- לא זה. יש לי אליך חתיכת...
- חתיכת בקשה? מן הסתם לכתוב על משהו בעיתונים?
- חס ושלום! יש לי אליך חתיכת געשעפט.
- מכוח שידוך?
- לא... ואולי כן מכוח שידוך.
- מי החתן? מניין הכלה?
- החתן ביהופץ הכלה בווארשה.
- שידוך רחוק קצת. איך קוראים להם?
- הכלה נקראת "ידישע פאלקסצייטונג" והחתן - שלום עליכם. מוצאת חן בעיניך התוכנית?
- אדרבה, ובלבד...
- ובלבד מה?
- ובלבד לא כלום.
- חצאי מילים אני שונא. אמור מה לוחץ לך!...
- מי אמר שלוחץ לך? זה לא מתחיל כלל ללוחץ לי! הכלל, מה רצונך?
- רצוני כי מאחר שאני עיתון יהודי ואתה סופר יהודי, שאתה תכתוב ואני אדפיס.

- אוה! זה מתחיל כבר עם סופר יהודי! מי אומר בדיחן, פורים-שפילער, מוקיון, צרה-צרורה? רצייתי רק שתכתוב בבדיחה וחוכא, בחידוד ועידוד, במילה אחת: שלעוילים תהיה הנאה...
- שיאמרו: "ייכנס הרוח באבי אביו של השלום עליכם הזה. ידו שלו שרק תיבש לה! לשונו שלו שרק תיאלם דום!"...
- וכן רוצה אני שתתחשבן קצת עם יהודינו, ודווקא בשפת גלותם, מאמע-לושן. שתאמר להם שהנם כאלה וכאלה וכיוצא באלה!...

כלומר, שתקבור אותם עמוק - אבל בהן, ובמידה וכמו שצריך... אתה מבין, או לא?

- אני מבין, למה שלא אבין? רצונך שאשחק איתם באותו משחק המכונה "חתול ועכבר"?.. אדרבה, למה לא? ובלבד... בלבד מה?

- בלבד לא כלום.

- הלא אמרתי לך שאני שונא חצאי מילים. אמור, מה לוחץ לך?

- מי אמר שלוחץ לי? זה לא מתחיל ללחוץ לי. הכלל, מה עוד ברצונך?

- וכן רוצה אני שתיתן להם ציורי הווי.

- כדי שיפקו?

- תספר מעשיות...?

- כדי שיוכלו להירדם בקלות?

- שתכתוב רומן גדול, רומן אהבה עם סצנות נוגעות לב, עוצרות נשימה, במילה אחת: שהרומן יהיה "רומן"...

- בשישה חלקים, עם פרולוג ואפילוג, א-לה שמ"ר? סצנות משונות-פראיות, מגושמות שלא היו ולא נבראו, למשל: שמלמד מנסיוניו 'נהל רומן עם נערה משרתת בשם רבקה, שהוא יכתוב מכתבים חמים ושהיא תשיר שירים מתוקים; אחרכך שייסע הוא לפרזי וכעבור תשעה חודשים ישוב ברוך, מיליונר, וימצא את אהובתו במטבח אצל אפרים שקונטיסט³, הרוצח, הבנדיט, ושם שיערך ביניהם דו-קרב; רוצה אפרים שקונטיסט לבתר אותו לשניים, רץ הברזן הנסוויזי אל שר-הפלך ומעיר אותו מן השינה ומביאו בלוויית שלושה ז'נדארים⁴; משרואה מעשה שכזה, חוטף אפרים שקונטיסט סכין ודוקר את עצמו למוות, ורבקה הבתולה נופלת מתעלפת ושרה בשעת מעשה בלשון דייטש⁵ שיר כה "עצוף", שלמשמעו גם אבן יכולה לימס...

- כבר? גמרת כבר? אין צורך במלמדים נסוויזיים שייסעו לפרזי, שרי-פלך שיעירום משינה, שקונטיסטים שידקרו עצמם למוות, נערות משרתות שישירו בדיטש שירים "עצופים" במטבח. אני רוצה שתיתן רומן, אבל רומן יהודי; התאהבות, אבל התאהבות יהודית. אתה מבין, או לא?

- אני מבין, למה שלא אבין? רצונך שאכתוב לך סיפור מן החיים, מן החיים היהודיים האמיתיים; רצונך, אכן שאכתוב לך בעצבים, בדם, מעומק הלב, את מה שעולה בכריאות, את מה שמזקין כטרם עת, חורש קמטים בפנים, זורק שיבה בשיער - את זה אתה רוצה? אדרבה, מדוע לא? ובלבד... בלבד מה?

- בלבד לא כלום.

- שוב חצאי מילים? מוטב שתאמר מה לוחץ לך.

- מי אומר שלוחץ לי? זה לא מתחיל ללחוץ לי! הכלל, מה עוד ברצונך?

- רצוני שתטריח עצמך לפחות פעם בחודש לסקור את הספרים, הספרונים שהסופרים כותבים... להשחית נייר?

- הנפסים מדפיסים...?

- כשמורחים נוסעים; כשמשלמים מדפיסים...?

- סוחרי הספרים קונים...?

- מחליפים ספרים בספרים, "מסמר בון"...

- והעוילם קוראים...?

- בָּרָה יש להם? כשאין נותנים לפרה סובין, לועסת היא קש...

- שתטריח עצמך להציץ בכל זאת, לקרוא ולמסור אחר כך לקורא בקיצור, לעוס היטב, מה טוב ומה שווה לכפרות... רחמנות על הקיבה.

- במילה אחת: שתכתוב ביקורת.

- אוי ואבוי! כלומר, שגם אני אהיה פרה ואתפגר גם כן בעדר... אלא מה? אני מבקש ממך, שיהיה שקט... למה לצעוק?

- בלי אש... וגם בלי מים... ובלי כעס... כעס הוא עבודה זרה... שהביקורת שלך תהיה גם מלאת חיות, גם שימושית, גם רצינית, גם היתולית... אתה מבין, או לא?

- אני מבין, למה שלא אבין? רצונך שאעשה צימס שלם מן השמאטס הללו שמציפים בהן את שוק הספרים שלנו. שאנבור בערמת אשפה, ואגלה שם אי-פעם פנינה - עבודה קלה, אפשר להכחיל ממנה כפגר, זה בריא מאוד הן לגוף הן לנשמה. נו, אדרבה, למה לא? אני מוכן, ובלבד ש... ובלבד מה? בלבד לא כלום.

- פה, פאני שלום עליכם! כבר אמרתי לך כמה פעמים שאני שונא חצאי מילים; איתי עליך לדבר פשוט; אמור-נא, מה פירוש ה"בלבד"? כסף?

- מי מדבר על כסף?

- אז מה? כבוד?

- מי מדבר על כבוד?

- אז מה? בריאות?

- מי מדבר על בריאות?

- אז מה אפוא אתה אומר "ובלבד"?

- ובלבד שיקראו!...

1. מה שמִּכְס - נוסח רווח של שמִּכְס בפי דוברי יידיש, גזור מ"שמִּכְס".
2. שמ"ר - סופי תיבות של השם נחום מאיר שייקביטש (1849-1905). חיבר כמאה רומנים של מתח בידיש, שהיו נפוצים מאוד ברחוב היהודי. שלום עליכם הלעיג על כתיבה זאת בחוברתו "משפט שמ"ר" (1888).
3. שקונטיסט - בידיש, מלווה בריבית.
4. ז'נדארים - שיבוש של ז'אנדארמים - שוטרים.
5. דייטש - גרמנית.

התמונות והאיורים מתוך **שלום עליכם, חייו בתמונות**, עורך אברהם ליס, הוצאת דביר, בית שלום עליכם